

УДК 159: 923.2:316

DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2025.1\(23\).4](https://doi.org/10.17721/upj.2025.1(23).4)

Данилюк І. В.,

доктор психологічних наук, професор,
член-кореспондент
Національної академії педагогічних наук
України,
кафедра експериментальної та
прикладної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: danyliuk@knu.ua
ORCID: 0000-0002-6522-5994
Scopus ID: 57217043144

Богучарова О. І.,

доктор психологічних наук, професор,
Донецький державний університет
внутрішніх справ
E-mail: bogucharova@lduvs.onmicrosoft.com
ORCID: 0000-0001-5617-9175

СОЦІАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ СХОДУ ТА ЗАХОДУ: ШЛЯХИ УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

У статті обговорюються дані дослідження, отримані на вибірках молоді двох історично несхожих регіонів України (східних та західних) під час російсько-української війни та молоді, переміщеної зі сходу на захід. Підкреслено, що результати аналізу спільних та відмінних рис двох регіонів дискутуються в аспекті проявів різних видів соціальної ідентичності (національної, локальної) та успішності соціалізації. Прикладні методи допомогли зібрати суттєві дані. Застосовано психометричні змінні та t-критерій Стьюдента, φ^* -критеріє перетворення Фішера. Вибірка – 202 студенти та курсанти (рядові поліції).

Висновки: 1) молоді українці сходу та заходу демонструють більше спільних рис, ніж до війни, ураховуючи посилення ролі Я-концепції,

попри це, нормативні значення адаптації молодих релокантів нижчі, ніж місцевих (травматичний досвід війни); 2) у молоді обох регіонів соціальна ідентичність має позитивний зв'язок з показниками внутрішньої успішності соціалізації та психологічної адаптації; 3) для релокантів у моделі ідентичності статистично значуще соціальне Я, для місцевих – національна, громадянська ідентичності; 4) прямий позитивний вплив регіональної й локальної ідентичностей на показники психологічного благополуччя, самооцінку та самоприйняття є універсальним для обох регіонів, проте, вплив національної, громадянської ідентичностей – на соціальне благополуччя, задоволеність життям контекстуально специфічний; 5) у молоді обох історично різних соціокультурних контекстів виявлено подібність в їх соціально-психологічних характеристиках та Я-концепції, але проблема ідентичностей тривалий час залишалася фундаментальним джерелом регіональних конфліктів і тертя між українцями сходу та заходу, тому потрібні подальші дослідження щодо валідності оцінок міри зближення (гомогенності) регіональних («східної» і «західної») ідентичностей.

Ключові слова: *молодь, соціалізація, ідентичність, соціокультурний контекст, війна, релокація, благополуччя, Я-концепція*

Вступ

Актуальність дослідження. В умовах воєнного часу однією з найважливіших проблем постає успішна соціалізація студентської та курсантської молоді, у тому числі тієї, що релокована зі сходу на захід, а поряд з тим і тієї, що народилась та мешкає в західних регіонах країни. Звісно, війна, яка триває в Україні понад 10 років, одним своїм фактом заперечує благополучне входження юної особистості в соціум, попри те, що молодь – рушійна сила суспільства. Труднощі воєнного часу постійно розширюють свої обрії. Звідси не останнім наслідком цієї війни є руйнування усіх видів ідентичності українців й особливо національної та соціальної. Особливою мішенню є ідентичність найбільш уразливої частини українського соціуму – молоді. Загалом цілеспрямоване намагання й реалізація ідей нівелювання ідентичності як однієї з форм інформаційно-психологічної гібридної війни росіян щодо українства має свої драматичні наслідки. Під впливом важких

подій, загибелі людей та руйнувань на фронті й в тилу суттєві атрибути ідентичності – цілісність, сталість, тяглість (безперервність) – цілком передбачувано зазнають шкідливих впливів й можуть заміщуватися фрагментарністю, ситуативністю, недорозвиненістю, еkleктичністю. Тим самим, обтяжливі обставини правового режиму воєнного часу в країні створюють труднощі для формування соціальної, а тим більше, національної, етнічної, громадянської ідентичності та й загалом усіх форм ідентифікації української молоді. Зважаючи на зазначене, ми спробували дослідити, наскільки процеси соціалізації та ідентифікації як релокованої, так і місцевої молоді дійсно зазнають впливу руйнівних умов повномасштабної війни у двох історично несхожих регіонах (східних та західних) України.

Не менш важливо з'ясувати, наскільки регіональні особливості різних соціокультурних контекстів сприяють оформленню відмінностей соціальної ідентичності української молоді та яким чином різні види ідентичності (національна, громадянська, регіональна) інтегруються та обумовлюють цілісний механізм успішної соціалізації, ефективної соціально-психологічної адаптації. Доцільність висунутих питань обґрунтовано нестачею результатів прикладних досліджень проблеми становлення соціальної ідентичності української молоді в кризових, екстремальних, максимально несприятливих умовах. Про актуальність висунутих питань свідчить і необхідність побудови нової національної політики держави у повоєнні часи у зв'язку з ймовірним зростанням диспаритетних відмінностей між регіонами.

Постановка проблеми. Україна є мультикультурною країною, для якої у зв'язку з війною вимушені внутрішні переселення, міграція (релокація) зі сходу на захід перетворилися на сталу ознаку «карти» мобільності громадян. Проте, відповідь на питання, чи успішним є пристосування громадян зі сходу, зовсім не очевидне. Оскільки схід, який впродовж століть залишався у сфері російського впливу, на противагу заходу країни, зовсім не тотожні, а радше несхожі соціокультурні контексти. Звідти в країні існує, щонайменше, декілька регіонів, які суттєво відрізняються за своїм соціокультурним контекстом і умовами буття. І це суттєво ускладнює процеси релокації, так само, як соціалізації та адаптації. Звісно, ці регіони різняться між собою не лише географічно, територіально, а й стилем життя, системами цінностей, настанов, стереотипів, традицій, зразків поведінки, мовою спілкування (Кухарук, 2015; Нагорна, 2008).

До війни на сході, півдні та півночі країни переважно мешкала група російськомовної спільноти українців, яка зараз змушена релокуватися на захід. У свою чергу, україномовна громада компактно проживає в центрі та на заході країни. Причому не варто вважати, що відмінності між спільнотами й регіонами є якоюсь особливою рисою українського суспільства, а характерна, зокрема, і в Польщі (Lewicka, 2007). Отже, як би деякі українські достойники не виказували побоювань щодо розколу України навпіл (Рябчук, 2019), а інші – не заперечували цього факту, але, тим не менш, в дослідженнях доведено, що найбільша міжгрупова дистанція за силою прояву характеристик етнічної ідентичності, культурних відмінностей спостерігається між україномовними і російськомовними групами (Гришук, & Коваленко, 2019). Це підтверджує і той факт, що незалежно від особливостей ідентичності для цих груп завжди характерні крайні значення етномовної ідентифікації, протилежні характеристики соціального Я тощо (Васютинський, 2016). У світлі цього релокація студентської та курсантської молоді зі сходу країни та її адаптація в дещо іносоціокультурному контексті постає як складний соціально-психологічний механізм пристосування особистості в межах релокованих закладів вищої освіти (ЗВО) з специфічними умовами навчання. Ці процеси включають, зокрема, засвоєння нового суспільного статусу, формування Я-концепції, прийняття себе, свого нового оточення з настановою на інтеграцію чи маргіналізацією (Ростецька, 2016).

Можна припустити, що процеси релокації мають змінювати взаємовідносини як в межах поля соціальної взаємодії, що впливає на різні види ідентичності, так і всередині певного географічного простору, який набуває соціального сенсу (Острова, 2014). Аналізуючи ці соціокультурні контекстуальні впливи на ідентичність, варто послатися на дослідження, які показали, що «західні» українці мають сильне почуття національної ідентичності (Гулай, 2017), а тому бачать себе перш за все «українцями», наголошуючи притому на пріоритеті українськості з-поміж інших цінностей. Суттєвим для галичан в аспекті регіональної, локальної ідентичності є й те, що більшість з них живе в невеличких містечках сільського типу. Вони мають тривалу історію життя в своїх обійстях, міжпоколінні сімейні зв'язки, власне родинне коріння, надбання старших поколінь (Верменич, 2015; Lewicka, 2007).

На протигагу, жителі східних регіонів, як правило, мешкають в урбанізованих індустріальних містах, мають коротку історію родинно-

го перебування в своєму місті, в їхніх обійстях зазвичай проживають більш молоді покоління. Старші покоління часто не відіграють такої значної ролі в підтриманні міжпоколінних сімейних комунікацій, як на заході. У російськомовної групи сходу часто українська мова не виконує ані ролі рідної мови, ані ролі мови спілкування. Однак, у соціальних та родинних стосунках широко використовується так званий «суржик». Загалом східні українці більше тяжіють до наднаціональної ідентифікації з особливою соціокультурною регіональною специфікою (Коржов, 2010). Щоправда, опитування центру Разумкова щодо ідентичності у 2024 р. показало зростання числа тих, хто відносить себе до української культурної традиції, на сході таких виявлено від 46% до 64% (соціологічна група «Разумков. Центр», 2024). Попри регіональні відмінності, є те, що поєднує дві спільноти – перш за все культуральні чинники: людина і в Галичині, і в Донбасі знаходиться в ситуації пограниччя, зазнаючи впливу кількох різних типів кордонів. Щоправда, є певні відмінності. Якщо пограниччя в Прикарпатті це порубіжний кордон з Європою, то пограниччя в Донбасі – з Росією. Наявність кордону, звісно «розмиває» сталість ідентичності, інакше структурує Я-концепції мешканців.

Процеси соціалізації, адаптації та вимушеної релокації вмщують досить широкий діапазон патернів поведінки, настанов, типів соціальної взаємодії, які змінюються в умовах безпосереднього контакту з представниками різних груп і регіонів. Поряд з тим, якщо розглядати поняття соціалізації, адаптації, релокації в концептуальній сітці міждисциплінарних досліджень, то ідентичність і Я-концепція, хоч і є більш вузькі за змістом, порівняно з першими, але сприймаються як «наріжний камінь» для оцінювання успішності соціального розвитку різних груп і особистостей в умовах загроз колективній безпеці, інтенсифікації міграції, поступової ерозії національних культур, викликів глобалізації, що руйнують традиційні цінності, й трансформації колективної ідентичності (Коваленко, & Безверха, 2017; Phinney, at al., 2001). Тому проведення порівняльного аналізу показників успішності соціалізації у групах студентів і курсантів східних і західних регіонів залежно від рівня сформованості різних видів ідентичності, а також операціоналізація ряду понять, як-от «соціальна/регіональна/локальна ідентичність» дозволить заповнити прогалину між теоретичним і прикладним знанням у проблемі відмінностей ідентичності залежно від соціокультурних контекстів. Тим більше, зважаючи на масштаб-

ність й жорстокість російсько-української війни, аналіз відмінностей та подібностей допоможе встановити міру єдності молодих українців.

У межах наукових підходів соціалізація розглядається в динаміці «врощування» в соціум (Лукашевич, 2009), а адаптація, так само, як і процеси ідентифікації в русі самовдосконалення (Роджерс, 1954), відновлення психологічного здоров'я. Адаптація та ідентифікація не зводяться виключно до реалізації пристосувальної функції до середовища. Зважаючи на це, серед невирішених частин проблеми взаємозв'язків ідентичності з соціалізацією й адаптацією знаходиться необхідність з'ясування психологічних механізмів впливу ідентичності в напрямі посилення успішного, ефективного та гнучкого пристосування під час зіткнення з новими, потенційно небезпечними ситуаціями і подіями – війна, релокація, загибель рідних тощо.

Мета – встановити значення різних видів соціальної ідентичності та Я-концепції особистості як чинників і механізмів успішності соціалізації молоді (сходу та заходу) та ефективності адаптації під час правового режиму воєнного стану в Україні.

Теоретичний аналіз

З теоретичних позицій соціальна ідентичність кожної людини є сукупністю соціальних властивостей, обумовлених перебуванням у певній групі, та індивідуальних характеристик, відповідно до яких формуватиметься поведінка у кожній конкретній ситуації (Brewer, & Gardner, 1996). Класичне визначення ідентичності, зокрема й соціальної, пов'язують з тією частиною Я-концепції, яка походить від знання людини власне своєї групової приналежності разом з усвідомленням самої себе, своїх цінностей та проявом різних емоційних станів. Інакше кажучи, в класичному розумінні соціальна ідентичність визначається специфікою самокатегоризації та самовизначення особистості (Tajfel, 1981; Turner, 1994). Е. Еріксон, розглядаючи поняття й явище «ідентичності» в ширшому науковому контексті, зв'язував її становлення з життєвими кризами особистості (Erikson, 1959). Притому вчений виокремив позитивну, негативну та змішану ідентичності. Як відомо, позитивна соціальна ідентичність досягається в результаті сприятливої оцінки групи, порівняно з іншими, такими самими соціальними групами. У багатьох дослідженнях, проте, зібрано дані, що свідчать про ускладнення у встановленні постійної узгодженості між оцінками самосприймання, самокатегоризації людини і тим, як вона

оцінюється іншими. Закономірність тут така: позитивна Я-концепція в соціальній сфері як оцінка високої успішності підтримування зв'язків із членами соціального оточення – друзями, батьками, іншими людьми завжди впливає на міру розвиненості соціальної ідентичності. Водночас Я-концепція формується в процесі розвивального навчання, а рівень її сформованості пов'язаний з наявністю у людини позитивних уявлень про майбутнє (Arshava, & Nosenko, 2014). Звідти для нашої наукової розвідки, окрім соціальної ідентичності суттєвим є також вивчення особливостей Я-концепції та її окремих підструктур (стійких Я-образів), які є показниками того, наскільки та як чином особистість виявляється адаптованою до кризово руйнівних ситуацій свого життя (війна, загибель близьких, втрата домівки тощо). Кризово руйнівні обставини існування здатні як перешкоджати, так й сприяти проявам соціального і особистого Я, відбиваючись на закономірностях «прийняття себе».

Отже, соціальна ідентичність, на думку науковців, є тим внутрішнім регулятором, який дозволяє особистості настроюватися співзвучно новим умовам буття, зберігаючи себе як людину, своє Я та свою «історичну» тяглість (Боришевський, 2009). Це поняття вживається як доповнення або заміна Я-концепції, як набір уявлень людини про себе, який пояснює «що означає бути тією особистістю, якою вона є?» (Howard, 2003).

Говорячи про становлення ідентичності в різних соціокультурних контекстах, наприклад, сходу та заходу, навряд чи доцільно ігнорувати той факт, що ідентичність формується там, де постійно живе людина. Тобто ідентичність не тільки дає людям відчуття приналежності до спільноти чи групи, але і забезпечує їм відчуттями, де саме, в якому саме оточенні, середовищі ця приналежність виникає та існує (Ward, & Geeraert, 2016). На думку більшості західних і деяких вітчизняних дослідників, саме місце проживання («мала батьківщина») є одним із потужних символів того, ким є людина в соціальному та людському сенсах (Haslam et al., 2010 та ін.). Грунтуючись на цьому, зауважимо, що у вітчизняному теоретичному дискурсі часто «ідентичність з місцем», або локальна – дорівнює поняттю «регіональна ідентичність». Остання посідає особливе місце в структурі самосвідомості, бо її формування пов'язане з певними територіальними, географічними утвореннями, але не за їх фактичним місцем розташування у просторі на кшталт прописки чи реєстрації, а як смислова категорія.

Невипадково за твердженнями гуманістичних теорій особистості поведінку людини найкраще зрозуміти в термінах найбільш важливого для неї конструкту – Я-концепції. Це означає, що люди прагнуть до переживань, почуттів, які інтенсифікують Я та уникають того, що заперечує їхнє Я (Rogers, 1954). Це підтверджує й авторка теорії ідентичності Г. Брейкуелл (Breakwell, 1986): люди повинні висловлювати почуття своєї самотності, неповторності та відмінностей іншим, а не просто розвивати та цінувати його в собі.

Соціальна ідентичність, або соціальне Я також обумовлюють почуття благополуччя й задоволеності життям (Diener, 1985). Наголосимо, що про успішність соціалізації й ефективність соціально-психологічної адаптації свідчать як зовнішні ознаки – множина ототожнень з певними групами, особистісні досягнення, наприклад, академічні успіхи, комунікативна активність, задоволення соціальних потреб, так і внутрішні, зокрема, переживання почуття благополуччя, задоволеності життям, станів самоприйняття тощо.

Порушуючи проблему взаємозв'язків різних видів соціальної ідентичності та Я-концепції, варто зважити на розрізнення не тільки локальної ідентичності (з місцем), регіональної, або етнічної та національної. Сутність цих видів обумовлено поясненням відмінностей між великими спільнотами – громадянськими і етнічними типами націй, уявленнями про «етнічне ядро», «матрицю нації» (Беррі, 2007).

Отже, соціальна ідентичність у широкому контексті є завжди результатом порівняння своєї групи з іншими соціальними об'єктами. Водночас вирішення проблеми взаємозв'язків різних видів соціальної ідентичності та Я-концепції особистості з успішністю соціалізації та ефективністю адаптації вимагає розгляду проблеми впливу відмінностей культурних чинників і географічних просторів як певних смислів (Орбан-Лембрік, 2008).

Багатоманітність результатів досліджень це підтверджує. Так, вітчизняні науковці підкреслюють, що соціалізація молоді потребує свого особливого соціуму, в якому поважають її Я, незалежно від того, хто ким є (Пірен, & Ясенова, 2011). Громадська активність, наприклад, волонтерство (Котелевець, 2022), проактивна позиція щодо мовної належності та почуття себе українцями спричинює колективістську ідентифікацію як форму гуманних відносин, що «зростає» в спільній діяльності.

Успішність інституціональної соціалізації в певній організації, як от релокованому університеті визначається через ясність ролі й ролі-

вої позиції, самоефективність, міру соціального схвалення (Speller, et al., 2002). Не менш важливим є активне залучення особистості до змін у громаді, студентській спільноті, що поліпшує результати соціалізації та ідентифікації (Bernardo, & Palma, 2005). Про успішність соціалізації й соціально-психологічної адаптації свідчать як зовнішні ознаки – отождоження з певними групами, особистісні досягнення, комунікативні навички, так і внутрішні, зокрема, задоволеність життям тощо.

У науці розроблено широкий набір визначень соціалізації та адаптації. Для нашого дослідження важливо, що в деяких моделях соціалізації, зокрема адаптивно-розвивальній (Лукашевич, 2009), це поняття асоціюється з тлумаченням механізмів соціально-психологічної адаптації. Міра успішності соціалізації важливіша для демократичних культур і таких самих демократичних соціокультурних контекстів (Bauman, 2011). Так, зокрема, широкі можливості захисту принципів індивідуалізму, ініціативності, що поцінуються в західній культурі, замість звуження можливостей за авторитарного патерналізму, як це фіксується на Донбасі (Коржов, 2010). Під соціально-психологічною адаптацією у сучасній психології розуміється узгодженість вимог соціального середовища та особистісних перспектив і тенденцій, а не біологічне пристосування організму до викликів середовища. Ефективна адаптація передбачає реалістичну оцінку себе, свого Я та навколишньої дійсності, особисту активність, гнучкість, соціальну компетентність. Відповідно, про дезадаптацію, кажуть у тих випадках, коли до людини висуваються надмірні чи незвичайні для неї вимоги, які вона не здатна повноцінно і в повному обсязі реалізувати. Тоді інтегрованим відображенням труднощів релокації російськомовної української молоді зі сходу можна вважати низькі індекси почуття соціального і психологічного благополуччя як внутрішніх детермінант адаптації, у формі яких фіксується негативне/ позитивне ставлення індивіда до себе як суб'єкта життєдіяльності.

Очевидно, ментально українська культура навряд чи є зовсім чужою для молоді сходу, тим не менш, цілком логічно, що штучне, обумовлене війсьними подіями, швидке й напівтравматичне переміщення (блокування, обстріли тощо) російськомовних українців в україномовний культурний простір певною мірою іноді може оцінюватися деякими релокантами в матриці «культурного шоку», когнітивного дисонансу, дезадаптивних моделей акультурації, або надмірних і незвичайних вимог. На думку Дж. Беррі, люди, адаптуючись до іншої культури, не

здатні з легкістю змінити свій поведінковий репертуар, бо джерелом непорозумінь стають насамперед не культуральні чинники, а особливості міжкультурної взаємодії (Беррі, 2007), які, у свою чергу, в Україні ще й обтяжуються воєнною небезпекою.

Вищезазначений підхід дозволяє вибудовувати певну методологію дослідження, використовуючи різний психодіагностичний інструментарій з метою фіксації різних видів соціальної ідентичності та її взаємозв'язків з специфічними особливостями соціалізації та адаптації в історично й об'єктивно несхожих соціокультурних контекстах.

Методологія та результати дослідження

Методи дослідження. У якості дослідницького інструментарію використовувався комплекс методик: тест «Хто Я» (TST, Kuhn, & McPartland, 1954, модифікація Каламаж, 2010); методика «Самооцінка особистості» (Лемак та ін., 2021); шкала «Соціально-психологічної адаптації» (Rogers, & Dymond, 1954, авторська адаптація); тест-опитувальник «Особистісна зрілість» (Гільбух, 1994); опитувальник «Шкала соціального благополуччя» (Keyes, 1998, адаптація Четверик-Бурчак, 2014), «Шкала психологічного благополуччя» (Ruff, 1989, адаптація Знанецька, 2010); «Шкала задоволеності життям» (Diener et al., 1985, адаптація Кушмирук, 2018; Лемак та ін., 2021); авторська анкета «Представником якої громади (групи) Я себе відчуваю?». Опрацювання результатів відбувалось за допомогою математико-статистичних методів психометрики із застосуванням t-критерію Стьюдента, критерію ϕ^* -кутового перетворення Фішера, пакету статистичних програм IBM SPSS Statistics 23.0. Узагальнення результатів здійснено з використанням інтерпретаційних методів: комплексного, структурного, системного аналізу.

Вибірка дослідження складалася з двох груп студентської молоді ЗВО з специфічними умовами навчання – представників східних і західних регіонів. Кількісно вибірка включала 202 особи з майже рівним розподілом 50/50% студентів зі сходу та заходу (Донецька, Луганська/Волинська, Івано-Франківська, Закарпатська, Тернопільська, Хмельницька області відповідно), 120 хлопців та 82 дівчини віком від 18 до 27 років, усі студенти та курсанти Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка (ЛННІ) Донецького державного університету внутрішніх справ.

Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

Грунтуючись на сімох категоріях Я тесту 20 тверджень «Хто Я?» та даних авторської анкети, ми порівняли результати релокованої та місцевої молоді. Аналізуючи кількісні показники професійної «Я-концепції» як компоненти соціальної ідентичності (в розрізі групової приналежності до фахівців правничого/ правоохоронного профілю), виявлено, що у східній підвибірці вищі кількісні показники за цим параметром, ніж у західній – розбіжності значущі ($\varphi^* = 2,490$ при $p \leq 0,05$).

Як відомо, соціальна ідентичність превалює тоді, коли у людини чітко визначено в свідомості схему «ми – вони», на противагу схеми «я – ми». Особистісна ідентичність, у свою чергу, посідає високе місце в поведінці й самосвідомості молодшої людини, якщо схема «я – вони» отримує високі індекси диференційованості й ясності, а схема «ми – вони/ інші» – низькі. Зважаючи на це, отримані дані в підвибірці сходу свідчать про те, що в професійній сфері діапазон згадування соціальних ролей та видів робіт, занять молоддю кількісно переважає обсяг посилянь на особистісні, риси, корисні для вказаних професій. У східній підвибірці так само в непрофесійних сферах життя (навчання, сім'я, дозвілля, відпочинок), як і в діяльнісному Я в переліку характеристик самоописів домінує схема «ми – вони/ інші», за виключенням «інтимно-особистісних стосунків» за першими 3-ма рангами (усі на рівні $p \leq 0,01$).

У західній підвибірці молоді в діяльнісному плані, навпаки, актуальна схема «я – вони», так само й в сфері навчання, інтимно-особистісних стосунках, відпочинку. Водночас у сферах сім'я, дозвілля більш вагома схема «ми – вони». Окрім цього, в кожній сфері у місцевих студентів серед ознак широко представлені елементи національного, громадянського, етнічного, які виступають як соціальні ролі. Порівняння за першими 3-ма рангами в переліку характеристик самоопису доводить, що для місцевої молоді кількісно більш вагомим є особистісне Я та національна, громадянська, етнічна ідентичність (усі на рівні $p \leq 0,01$).

Щодо змістовних відмінностей між діяльнісним Я (хобі, заняття, види робіт, згадування про здібності, досягнення тощо), то вдвічі вищий рівень, як і середня кількість характеристик своїх здібностей та досягнень було зафіксовано у західній підвибірці, порівняно зі східною – 15,8/7,2 захід/схід (обсяг самоописів відповідно). Отже, важливе міс-

це у соціальній ідентичності обох груп вибірки займає діяльнісне Я, але воно рухається в різних траєкторіях – посилення вагомості своїх соціальних позицій і ролей і, відповідно, схеми «ми – вони» у релокованій молоді.

Водночас у місцевих студентів і курсантів посилення вагомості особистісної ідентичності у діапазоні професійних занять і, відповідно, схеми «я–вони» запускає ініціалізацію мотивації досягнень та успіху.

Відмінності рефлексивного Я, що засвідчує здатність молоді людини до посилення пріоритетів професійної Я-концепції, теж очевидні. Зокрема, у західній підвибірці довжина семантичного ряду, як правило, більша, порівняно зі східною, в якій замало згадувань про свої особистісні риси й навички.

Також у групі студентів зі сходу помітною є нестача фіксації відмінностей між людьми, що вказує на нерозвиненість таких якостей, як рефлексія, самопізнання, самоприйняття ($\varphi^* = 2,034$ при $p \leq 0,01$).

Попри це, у молоді сходу значний відсоток характеристик, пов'язаних з власною гуманністю, почуттями любові, товаришуванням, порозумінням, добротою, емпатією («я – добрий/добра»; «я завжди допомагаю своїм друзям» тощо). Знак «+» за емпатійністю – 9,5%/1,3% схід / захід відповідно. Опосередковано надмірне підкреслення своїх рис емпатійності часто виступає як один з критеріїв ймовірної кризи самоідентифікації. Останню тезу підтверджує й той факт, що у молоді сходу значний за довжиною перелік особистісних рис, як правило, йде разом з суперечливим ставленням до себе ($p \leq 0,01$). Принаймні, підкреслено надмірні позитивні емоційні оцінки свідчать про досить проблемне Я. При цьому що часто згадуються ситуативні стани невпевненості, тривожності, поганого настрою, які можна пояснити відгомінном пережитого травматичного досвіду війни.

У термінах позитивної психології можна навіть говорити про неподолані ефекти румінації у молоді зі сходу – нав'язливих переживань з приводу негативних подій минулого. Румінація, звісно, справляє негативний вплив на благополуччя молоді людини. Тож, відштовхуючись від двох самостійних показників рефлексивного Я – «проблемна ідентичність» та «ситуативні емоційні стани» – можна стверджувати, що поряд з нестачею фіксації відмінностей між людьми (глобальне, екзистенційне Я), надмірним підкресленням своєї «доброти» у ставленні до інших (особистісна персональна ідентичність) та нав'язливих переживань з приводу негативних подій недавнього минулого (вій-

на) у релокованої молоді вимальовується конструкт амбівалентного рефлексивного Я. На противагу, у місцевої молоді значно розвиненіші ті характеристики рефлексивного Я, які можна визначити як саногенні (Kashdan, 2007).

Аналізуючи структуру соціальної ідентичності під час війни у молоді, варто згадати про сімейну приналежність та психологічне переживання родинних коренів (родинна ідентифікація). У середньому студенти та курсанти зі сходу проживали у своєму будинку, районі та області протягом меншого періоду, ніж мешканці західної України. Підрахунок середніх та відхилення ($M=27,48$ при $SD=18,16$; $M=17,38$ при $SD=15,29$).

Водночас, якщо порівнювати різний рівень урбанізації в обох регіонах, а у Донбасі він вищий, ніж у Галичині, то зміна місця проживання на сході часто була обумовлена переїздом в більший населений пункт у зв'язку зі зміною місця роботи. Крім того, релоковані студенти та курсанти є «молодшими» поколіннями з огляду на нинішнє розташування та регіон проживання. Загалом релокована молодь менше опікується історією свого роду, коренями власної сім'ї.

Студенти та курсанти – мешканці західної України, навпаки, як правило, друге-третє-четверте покоління в нинішньому регіоні проживання і вони добре обізнані в сімейній історії. Звідти в структурі регіональної ідентичності різна вага сімейних історій, ролі знання імен предків та місця їхнього проживання. Зауважимо, значний обсяг вікових індексів своїх родинних коренів у відповідях волинян, галичан є показником більш чіткої міжпоколінної ідентифікації західної підвибірки та її розмитості у східної.

Підрахунок показників соціального Я в аспекті локальної ідентичності показав, що у самоописах і даних анкети майже порівну згадувань про свій край, свою територію. Актуальність цього виду ідентичності підтверджували відповіді типу «Я – з міста..., переселенець, ВПО, северодончанин, мешканець Донбасу...» або «Я галичанин, волинянин, тернополянин...». Рівень значущості цього виду самоідентичності засвідчував ранг цієї відповіді, а також t- критерій Стьюдента: для груп із заходу і сходу він дорівнює $t=2,470$ при $p \leq 0,05$ та доводить вище його значення для молоді заходу. Середній ранг в обох групах високий – 2,3/ 5,5 захід/схід відповідно.

Очевидно, факт релокації молоді сходу на захід акцентує значення території, місця, простору, не як осередку географії чи простору, а як ка-

тегорії смислу – своєї «малої батьківщини». Проте, виявилось, що в обох молодіжних спільнотах ЗВО значення змісту локальної ідентичності однаково високе (табл. 1). Проте, у релокованої молоді зі сходу кількість тверджень, де висловлено невпевненість у тому, що вони зможуть повернутися в рідний край, порівняно з групою із заходу сягає 85 %.

Характеризуючи самоописи в групі молодих релокантів, варто відмітити множину описів ситуацій, пов'язаних з війною (50% від усього об'єму вербальних згадувань), травматичними подіями, стресогенними ситуаціями. Такі описи перших днів війни, своїх емоцій, переживань, труднощів перетину ліній бойового зіткнення, блок-постів й, навіть, загибелі близьких складають переважну більшість. Водночас подібні описи екстремальних ситуацій групи із заходу складають до 4%. Показово, порівняно з релокантами, які зазнали травматичного досвіду війни, вони тим не менш сподіваються на краще. Проте, зовсім невелика кількість молоді із заходу висловлюють позитивні емоції, сподівання щодо майбутнього країни: розбіжності тут значущі ($\varphi^* = 2,490$ при $p \leq 0,05$).

Попри зазначені подібності щодо локальної ідентичності, варто зафіксувати специфіку відмінностей психолінгвістичного аспекту Я-концепції у релокованої та місцевої молоді. Оскільки одним із критеріїв особистісної зрілості, а звідти успішності соціалізації є оптимальне співвідношення між спрямованістю у майбутнє і прийняттям теперішнього часу, то варто враховувати вплив на Я-концепцію використання великої кількості дієслів як ознак теперішнього й минулого часу. З цієї позиції у часовій перспективі вибірки сходу помітними є значний відсоток дієслів минулого часу та опис минулих веселих подій, що відбиває відверте сумування за втраченим довоєнним життям (24,6/ 2,1% сум/радість, схід/захід відповідно).

Тобто більшість самоописів групи зі сходу занурені в минуле й емоційно негативно забарвлені. Поряд з тим й ідентифікація стосовно своєї бущої громади (з нами вчинили несправедливо) йде по типу притягування-відштовхування. Можна припустити, що це такий ресентимент молоді зі сходу – образа на увесь світ. Певною мірою ця образа є аналогом національних, громадянських почуттів західної молоді.

У вербальних звітах поряд з тим фіксується наявність дієслів майбутнього часу, що свідчить про невпевненість у собі, прагнення втекти від життєвих негараздів (21,5% / 10,7% схід/захід відповідно). На противагу, у західній вибірці спостерігаємо переважання дієслів теперішнього часу, що свідчить про їхню активність і усвідомлення своїх дій

(24,2%/ 43,6% схід/захід), хоч вони й обережні у висловлюваннях щодо майбутнього.

Зведені результати відповідей досліджуваних тесту «Хто Я?» з встановленням значущих розбіжностей щодо ідентифікацій з країною (національні почуття), локальної ідентифікації (ідентифікації з містом або СМТ), ідентифікацій стосовно своєї громади (з нами вчинили несправедливе) представлено в таблиці 1.

Як бачимо, в умовах воєнного часу і соціальної нестабільності та відірваності від сім'ї у структурі соціальної ідентичності релокованих студентів і курсантів відбуваються зміни, суть яких полягає у зростанні суб'єктивної значущості родинних зв'язків, групової приналежності, ідентифікацій з найближчим оточенням (сусіди, товариши), а також ідентифікацій з країною (національні почуття), локальної ідентифікації (з містом або СМТ), ідентифікацій стосовно своєї громади (з нами вчинили несправедливе) Батьківська сім'я набуває більшої емоційної ресурсності, зокрема у молоді зі сходу, ніж у молоді із заходу ($p \leq 0,05$).

Таблиця 1

Регіональні відмінності у показниках різних видів ідентичності релокованої та місцевої молоді ЗВО (західні – група 1 та східні регіони – група 2)

Показники	М досліджуваних різних регіонів		t- критерій Стьюдента
	Група 1	Група 2	
Соціальне Я			
Сімейна приналежність (ідентифікація)	1,5	2,25	-1,877*
Групова приналежність (ідентифікація)	1,45	2,74	-1,99*
Ідентифікація з країною (національні почуття)	3,60	2,62	2,174***
Ідентифікація з містом/СМТ	0,83	-0,83	2,470*
Ідентифікація стосовно своєї громади (з нами вчинили несправедливе)	1,941	3,84	-3,80***
Комунікативне Я			
Я та коло друзів (ідентифікація з найближчим оточенням – сусіди, друзі)	0,264	0,531	-2,154*
Матеріальне Я			
Оцінка своєї забезпеченості	0,131	0	1,682**
Діяльнісне Я			
Самооцінка здатності до діяльності (професійне Я)	0,312	0,89	-1,84**

Перспективне Я			
Оцінка прагнень	0,112	0	1,796**
Рефлексивне Я			
Глобальне екзистенційне Я	0,33	0,93	-1,86**
Емоційне ставлення до свого Я			
Відсторонене ставлення	0,1	0,83	-2,406**

Примітки: група 1 – захід; група 2 – схід; СМТ – селище міського типу; * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$, *** $p = 0,00$

Зведені результати відповідей досліджуваних за тестом «Хто Я?» та авторської анкети «Представником якої громади (групи) я себе відчуваю?», отримані щодо змісту та складових різних ідентичностей, дозволили виявити відмінності й у самосвідомості студентів та курсантів зі сходу та заходу за 10-бальною шкалою (пряма), причому ранг кожної відповіді мав оцінки (зворотні) (табл. 2).

З таблиці випливає, що усі показники ідентичності релокованої молоді сходу не співпадають з тими самими у місцевої молоді заходу й лише за соціальною, а також регіональною, локальною ідентичністю (з містом) показники вищі. Тобто можна констатувати оформлення двох моделей ідентичності у двох груп молоді ЗВО – релокованої і місцевої. Ці дві моделі ідентичності можна визначити як екзистенційно-особистісна (схід) та прагматична (захід) моделі відповідно.

Таблиця 2

Порівняння видів ідентичності у релокованої та місцевої молоді ЗВО (у %)

Регіон / вид	1	2	3	4	5	6	7
Східний	35,8	63,9	49,6	78,2	68,0	7,3	13,29
Західний	48,54	48,65	37,1	60,2	89,6	14,69	18,74

Примітки: Види ідентичності: 1 – етнічна; 2 – соціальна; 3 – регіональна; 4 – локальна, ідентичність з містом; 5 – громадянська (національна); 6 – європейська; 7 – наднаціональна, з світом, людством (світоглядна)

На наступному етапі дослідження сформовані групи досліджуваних порівнювалися за агрегованими змінними, які були обрані індикаторами успішної та продуктивної соціалізації й адаптації. Зокрема, п'ять агрегованих шкал відповідних методик такі: диференційованості

та типу особистості (ТСТ «Хто Я» – 1, 2 змінні); загальної самооцінки позитивних аспектів особистості («Самооцінка особистості» – 3 змінна); самоприйняття та ескапізму (СПА – 4, 5 змінні); ставлення до свого «Я» та загальний рівень особистісної зрілості («Особистісна зрілість» – 6, 7 змінні) (табл. 3).

За отриманими даними серед більшості досліджуваних переважають середні показники сформованості Я-концепції. Вони свідчать про недостатню диференційованість «Я» особистості в обох групах. Поряд з тим, у групі 1 (із заходу України) поширений прояв врівноваженого типу, а в групі 2 (зі сходу) – емоційно-полярний та неврівноважений типи, тобто особистості, яка в усьому сумнівається.

Таблиця 3

Відмінності характеристик молоді ЗВО з високим та низьким показником сформованості Я-концепції

Тести	Шкали рівня сформованості Я-концепції особистості	Середні значення		t- критерій Стьюдента	P
		Група 1	Група 2		
		(n=101)	(n=101)		
ТСТ	Диференційованість	6,269	5,482	1,163	0,250
	Тип особистості	17,192	26,630	-2,030	0,048*
СО	Загальна самооцінка позитивних аспектів	3,437	2,012	2,818	0,007**
СПА	Самоприйняття	39,581	22,759	9,816	0,000***
	Ескапізм	11,97	12,90	-1,510	0,06
ОЗ	Ставлення до свого «Я»	41,954	27,123	4,060	0,000**
	Загальний рівень особистісної зрілості	52,810	47,237	2,830	0,05*

Примітки: група 1 – захід; група 2 – схід; * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$, *** $p = 0,00$; тести «Хто Я» – ТСТ; «Самооцінка особистості» – СО; «Соціально-психологічна адаптація» – СПА; «Особистісна зрілість» – ОЗ.

За результатами дослідження за допомогою методики діагностики СПА через описову статистику встановлено усереднені показники, стандартне відхилення за шкалами психологічної адаптації–дезаптації, а також базові поведінкові патерни та особистісні властивості, які детермінують структури процесів соціалізації та адаптації молоді ЗВО (табл. 4).

Таблиця 4

Показники соціально-психологічної адаптації молоді ЗВО

№	Показники	Група 1 (n=101)		Група 2 (n=101)		t- критерій Стьюдента	P
		М	σ	М	Σ		
1.	Соціально-психологічна адаптованість	148,975	15,833	98,239	24,651	12,314	0,00
2.	Соціально-психологічна дезадаптованість	73,749	4,156	96,445	3,186	- 4,506	0,00
3.	Брехливість	8,09	3,844	10,08	3,799	-1,450	0,07
4.	Прийняття себе (самоприйняття)	39,58	13,632	22,759	10,316	10,212	0,00
5.	Неприйняття себе	14,012	4,856	19,927	4,148	3,3	0,01
6.	Прийняття інших	24,89	5,245	19,53	6,223	5,49	0,00
7.	Неприйняття інших	14,408	3,459	18,953	3,254	2,96	0,004
8.	Емоційний комфорт	26,927	5,164	21,825	6,061	3,64	0,00
9.	Емоційний дискомфорт	14,425	8,218	19,715	7,457	-3,8	0,00
10.	Внутрішній контроль	60,34	10,312	54,25	11,754	8,13	0,00
11.	Зовнішній контроль	18,21	8,923	23,33	7,201	-2,7	0,01
12.	Домінування	10,11	4,534	9,210	3,812	0,9	0,31
13.	Бути відомими (Керованість)	20,045	6,673	20,622	7,422	0,4	0,6
14.	Ескапізм	11,97	5,568	12,90	5,262	-0,3	0,7

Примітки: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

Показники психологічної адаптації у більшості молоді ЗВО заходу, як доводять дані групи 1, високі, а у групи 2 – середні нормативні. Вражає те, що у зоні невизначеності щодо дезадаптивності, самоприйняття і емоційного комфорту перебувають 30% вибірки. Як бачимо, результати порівняння показників «прямих» шкал соціаль-

но-психологічної адаптації груп 1 та 2 узгоджуються із шкальними значеннями Я-концепції. За шкалою «самоприйняття» у групи 2 нормативні значення, нижня межа норми. Притому за шкалою «неприйняття себе» значення в обох групах майже однакові (корелює з множиною негативних характеристик свого Я-образу за методикою «Хто Я?»). У 51% всієї вибірки результати розташовані в зоні невизначеності за шкалою «неприйняття себе» з тенденцією зсуву в область низьких значень, що зайвий раз доводить високий ступінь незадоволення молоді собою. При цьому переживання емоційного комфорту у групи 1 знаходиться в області високих і середніх значень (75 і 21% відповідно), а у групи 2 – середніх і нижче середнього (55 і 43 %). Загалом група 2 переважно має середній і нижче середнього рівень емоційного комфорту – 40 і 39% відповідно. Це дає підстави вважати: порушення станів емоційного комфорту виступає як психологічний механізм, що структурує та змістовно характеризує процеси адаптації/дезадаптації. Така характеристика психологічної адаптації як «емоційний комфорт» у 34% групи 1 має високий рівень, у 61% – середній, а у 5% – низький. Високе значення «емоційного дискомфорту» виявлено лише у 5% місцевих досліджуваних.

Розрахунок СПА за інтегральними показниками (ІП) довів вищі результати у групи 1 (табл. 5): 68 % мають ІП=70,2% на відміну від групи 2, 57 % якої мають ІП=50,5%, що свідчить про добру адаптованість. Молодь із групи 1 демонструє за всіма інтегральними показниками високі значення, за виключенням домінування. У групі 2 високі значення адаптованості тільки за шкалами «прийняття інших» та «інтернальність», за всіма іншими шкалами (А, S, E, D) інтегральні показники СПА у межах норми, або в зоні середніх значень (від 40% до 52,4%). Щодо домінування, яке за тезами гуманістичних психологів, є прагненням до лідерства, самореалізації в соціумі, маркером позитивної Я-концепції, то показники в обох групах в межах середніх значень (50,0/47,4% група 1/ група 2). Це вказує на невисокий рівень позитивної Я-концепції у досліджуваних обох груп, хоча в групі 1 він все ж дещо вищий.

У структурі адаптованості значне місце займає самоприйняття, однак, у групі 2 досліджувані сприймають себе менш позитивно, ніж у групи 1 (80/42% відповідно).

Таблиця 5

Інтегральні показники соціально-психологічної адаптації молоді ЗВО заходу і сходу (%)

Інтегральний показник/ Region	A	S	L	I	E	D
Заходу	70,2	64,1	64,1	70,4	65,6	50,0
Сходу	50,5	41,8	68,2	66,2	52,4	47,4

Примітки: A – адаптованість; S – самоприйняття; L – прийняття інших; I – інтернальність; E – емоційний комфорт; D – домінування

Аналізуючи інтегральні показники самоприйняття, бачимо, що вони значно нижчі у групі 2, порівняно з групою 1 (64,1/41,8%), а прийняття інших, навпаки, вище (64,1/68,2%) та відповідають високим значенням. Тут варто пригадати К. Роджерса, який виявив взаємозв'язок між прийняттям особистістю себе (об'єктивація самооцінки) та прийняттям інших. Учений визначив роль самоприйняття як чинника успішного розвивального спілкування. Він встановив таку закономірність: чим більше особистість приймає себе, тим більше вона приймає інших і, навпаки. Зважаючи на те, що прийняття людини іншими, своєю чергою, сприяє процесу прийняття нею себе, очевидно, що низькі показники самоприйняття у групі 2 демонструють неузгодженість самооцінки з оцінками людей з найближчого оточення.

Розглядаючи інтегральні показники шкали «емоційний комфорт», також фіксуємо розрив між молоддю заходу та сходу. Ступінь визначеності у своєму емоційному ставленні до того, що відбувається в дійсності, навколишніх предметах та явищах у групі 2 явно незадовільне. Переважає переживання часткового емоційного дискомфорту, який вимірює невизначеність в емоційному плані (невпевненість, пригніченість, млявість тощо) до об'єктів навколишньої соціальної дійсності та свого Я. Щоправда, всі ці значення знаходяться в межах норми.

Наступний крок дослідження полягав у тому, щоб визначити успішність соціалізації та адаптації через внутрішні критерії. Оскільки суб'єктивні відчуття соціального благополуччя, конструктивність соціальної взаємодії, поряд з узгодженістю з показниками (інтегральні) задоволеності життям й психологічного благополуччя становлять внутрішнє тло успішної соціалізації сучасної молоді, тому ми спробували встановити зв'язок між позитивними аспектами Я-концепції (іден-

тичності) та мірою успішності соціалізації під час правового режиму воєнного стану (табл. 6).

Очевидно, у групі 1 значення інтегрального показника соціально-благополуччя – середнє високе, відмінності значущі ($t=2,511$ при $p=0,015$ група 1 та 2 відповідно). Аналогічно високі значення і за всіма п'ятьма шкалами (соціальне благополуччя: прийняття, актуалізація, внесок, інтеграція, узгодженість із суспільством) (усі на рівні $p=0,01$). Не менш високе значення психологічного благополуччя у студентів і курсантів, відмінності ще вищі й значущі ($t=4,325$ при $p=0,01$ групи 1 та 2 відповідно).

Таблиця 6

Середні показники соціального, психологічного благополуччя та задоволеності життям груп молоді ЗВО західних і східних регіонів

Шкали/Інтегральний показник	Група 1	Група 2	t- критерій Стьюдента	P
	(n=101)	(n=101)		
Соціальне благополуччя	67,769	59,259	2,511	0,015*
Психологічне благополуччя	60,061	51,154	4,325	0,01**
Задоволеність життям	23,574	19,122	3,250	0,02*

Примітки: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

У групі 2 усі показники, проте, нижчі, особливо психологічного благополуччя ($p=0,01$). У свою чергу, відмінності значущі й за індексами задоволеності життям ($t=3,250$ при $p=0,02$ групи 1 та 2 відповідно). Це дає підстави прогнозувати ймовірність відповідності позитивної Я-концепції студентів групи 1 їхнім внутрішнім емоційним комфортним станам та позитивним переживанням, на відміну від групи 2.

Таким чином, отримані результати вказують на існування міжгрупових відмінностей за показниками соціалізації, соціально-психологічної адаптації, ідентичності та Я-концепції. Для групи 1 ця багатоаспектність забезпечує високі показники успішності соціалізації. Водночас у групі 2 завдяки вияву основних позитивних характеристик Я-концепції студентів і курсантів, продемонстровано нормативні значення успішності соціалізації й психологічної адаптації.

Дискусія

Зазначимо наявну тенденцію в науковій спільноті, що досліджує проблеми трансформації ідентичності, заміну терміна «соціальна ідентичність» на «колективна ідентичність», попри те, що в обох випадках джерелом самовизначення особистості залишається ідентичність з групою. У нашому дослідженні використовується поняття соціальної ідентичності як більш традиційне. На відміну від фокусу праць вітчизняних науковців (Нагорна, 2008), ми вивчали не лише соціальну, а й локальну та інші види ідентичностей, що, як вважають дослідники (Qazimi, 2014), відіграють значну роль в успішності процесів соціалізації та адаптації, особливо під час радикальних змін соціального контексту – складна безпекова ситуація, відірваність від рідних й близьких, мовна етноідентифікація, культурні уподобання. У науковому вжитку внутрішня релокація зазвичай розглядається як негативний процес (Bernardo, & Palma, 2005), щоправда, деякі автори відзначають її певні переваги (Speller, Lyons, & Twigger-Ross, 2002). Результати нашого дослідження доводять, що у молоді зі сходу під час релокації з'являються позитивні надбання. Так, показники регіональної, локальної (з містом), громадянської, національної ідентичності зростають, порівняно з тими, які представлені в літературі щодо молоді сходу (Averianova, & Voropaieva, 2020). Як компоненти цілісної Я-концепції водночас вони утворюють природну, не нав'язану іззовні, структуру соціальної ідентичності студентської молоді зі сходу. Отримані результати підтверджують дані числених західних і деяких вітчизняних дослідників (Haslam et al., 2010 та ін.) про те, що місце проживання («мала батьківщина») впливає на своїх мешканців, тому місто, регіон, селище виступають як моделі й соціальна смислова категорія життя, а не фізична характеристика ландшафту чи формальна ознака проживання, реєстрації. Тим самим, формується не лише прив'язаність до свого міста, селища, а й високі показники формування локальної ідентичності, особливо у молоді із заходу країни.

Аналізуючи пристосування до суспільного громадського життя, взаємодію в ньому, науковці часто звертаються до понять «соціалізація», «соціально-психологічна адаптація». Причому принципи розгортання цих процесів (Rogers, 1954) полягають у тому, що людина свідомо приймає та застосовує існуючі в соціумі правила та норми життєдіяльності, що дозволяють їй оптимально взаємодіяти з іншими. У цьому

контексті привернули увагу не лише об'єктивні чинники успішності процесів соціалізації та адаптації, а й суб'єктивні – психологічне благополуччя, задоволеність життям, самоприйняття (Четверик-Бурчак, 2014; Diener et al., 1985; Ryff, 1989). Ми дослідили їх як внутрішні маркери успішності процесів соціалізації й ефективності соціально-психологічної адаптації. Такий підхід до оцінки ефективності соціальних процесів з точки зору їх суб'єктивних чинників разом з виявленням змін у напрямку зближення соціальної ідентичності молоді зі сходу і заходу – двох історично несхожих регіонів – складає новизну нашого дослідження.

ВИСНОВКИ

Очевидно становлення соціально активної, добре соціалізованої особистості під час правових режимів воєнного стану ускладнюється. Тим не менш, як доводять результати нашого дослідження, у студентів та курсантів ЗВО виявляється високий та вищий за середній рівень позитивних показників розвитку Я-концепції особистості, особливо в таких аспектах, як «гармонійність», «прийняття себе», «внутрішній контроль», «моральність», «самостійність» (усі на рівні $p \leq 0,05$ та $p \leq 0,01$). У групі студентів зі сходу, якій довелося долати труднощі воєнного часу, відмічено нормативні значення щодо цих показників та нижчі за середні показники «самостійності», «моральності». Більшість молоді обох регіонів здатні продуктивно взаємодіяти з оточуючими, добре розуміючи себе, тобто демонструють успішність своєї траєкторії соціалізації та адаптації у всіх аспектах. Щоправда, молодь обох регіонів має слабкоструктуровану, недиференційовану Я-концепцію. Зокрема, у релокованої молоді з урахуванням травматичного досвіду війни вимальовується конструкт амбівалентного рефлексивного Я. На противагу, у молоді із заходу рефлексивне Я з'являється у свідомості як різновид «саногенної рефлексії» – захисту від травматизації від екстремальних подій. Молодь обох регіонів також демонструє недостатній рівень позитивної Я-концепції, оскільки відмітилася невисоким відсотком інтегрального показника СПА щодо домінування. Звідти з'являється необхідність розвитку лідерських якостей як одного з ресурсів посилення ефективності адаптації. Крім цього, в молоді із сходу низькі показники самоприйняття та високі за шкалою «прийняття інших», що демонструє неузгодженість самооцінки з оцінками людей з оточення.

Більша частина молоді зі сходу із різними рівнями адаптації мають нормативні рівні сформованості Я-концепції, зокрема соціального Я. Як наслідок, за інтегральними показниками спостерігається успішність траєкторії соціалізації та адаптації, але не у всіх, а лише в окремих аспектах. Загалом більшість показників різних видів ідентичності у вибірці студентів із заходу вищі, що фіксує активність процесів побудови моделей ідентичності. Причому для тих, хто живе на заході й не має «історії» вимушеного переміщення, також актуальною є локальна (з містом) ідентичність як почуття свого місцеперебування. Тобто почуття малої батьківщини позитивні, як для вибірки групи зі сходу, яка має травматичний досвід війни та релокації, так і групи із заходу. Тож у групі зі сходу модель ідентичності менш прагматична, більш пасивна, більш вразлива для екзистенційно-особистісних ризиків, ніж у групі із заходу, у якої вона проактивна.

Отримані результати дозволяють підсумувати таким чином:

1) молоді українці зі сходу та заходу демонструють більше спільних рис, ніж відмінностей, як це фіксувалося до початку повномасштабного вторгнення, проте, нормативні значення адаптації молодих релокантів нижчі, ніж місцевої молоді, урахувуючи посилення ролі Я-концепції;

2) у молоді обох регіонів в умовах воєнного стану соціальна ідентичність має позитивний зв'язок з внутрішніми показниками успішності соціалізації та психологічної адаптації – соціальним та психологічним благополуччям, задоволеністю життям, самоприйняттям, такий само позитивний зв'язок з внутрішніми показниками має й регіональна ідентичність;

3) для релокованої молоді зі сходу в моделі ідентичності статистично значуще вище соціальне Я, тоді як для молоді із заходу значущим не стільки саме соціальне Я, як його компоненти – національна, громадянська, етнічна ідентичність;

4) для обох досліджуваних регіонів існує прямий позитивний зв'язок регіональної й локальної ідентичності (з містом) з показниками психологічного благополуччя, самооцінки та самоприйняття, що має характер загальної закономірності, проте, зв'язок національної, громадянської, етнічної ідентичності з показниками соціального благополуччя й задоволеності життям значно більше залежать від специфічних закономірностей соціокультурного регіонального контексту;

5) у молоді обох історично різних соціокультурних контекстів виявлено схожість в їхніх соціально-психологічних характеристиках

та Я-концепції, але проблема ідентичностей тривалий час залишалася фундаментальним джерелом регіональних конфліктів і тертя між українцями сходу та заходу, тому потрібні подальші дослідження оцінок валідності міри зближення (гомогенності) регіональних («східної» і «західної») ідентичностей.

Перспективи подальших досліджень. Таким чином, успішність соціального життя, а отже, й успішність соціалізації студентської молоді двох регіонів – заходу і сходу – в складних умовах екстремальних ситуацій досягається при адекватно високому рівні сформованості Я-концепції як складової соціальної ідентичності, високих нормативних інтегральних показниках соціально-психологічної адаптованості, високих або нормативних показниках соціального благополуччя.

Декларація про конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність потенційних конфліктів інтересів стосовно дослідження, авторства та/або публікації цієї статті.

Фінансування. Дослідження було проведено в межах науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ за темою «Толерантність як аксіологічна основа професійної культури поліцейського» (номер державної реєстрації 0120U105524).

Список використаних джерел

- Arshava, I. F., & Nosenko E. L. (2014). Psychological mechanisms of the effects of educational experiences on the personality development. *Вісник Дніпропетровського університету. Педагогіка і психологія*, 20, 3–11.
- Averianova, N., & Voropaiev, T. (2020). Transformation the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 7, 45–71. <http://10.18523/kmhj219654.2020-7.45-71>
- Bauman, Z. (2011). Migration and identities in the globalized world. *Philosophy Social Criticism*, 37(4), 425–435.
- Bernardo, F. & Palma, J. M. (2005). Place change and identity processes. *Medio Ambient. Comport Hum.*, 6(1), 71–87.
- Breakwell, G. (1986). *Coping with threatened identities*. London : Methuen.
- Brewer, M. B., & Gardner, W. (1996) Who is this “we”?: levels of collective identity and self-representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 83–93.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71–75. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13
- Erikson, E. H. (1959). *Identity and the Life Cycle. Selected Papers*. New York : International Universities Press.
- Haslam, S. A., Ellemers, N., Reicher, S. D., Reynolds, K. J., & Schmitt, M. T. (2010). The social identity perspective tomorrow: Opportunities and avenues for advance. In T. Postmes, & N. R. Branscombe (Eds.), *Rediscovering Social Identity: Core Issues* (pp. 357–379). Psychology Press.

Howard, J. (2003). Social psychology of identities. *Annual Review of Sociology*, 26, 367–393. <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.367>

Kovalenko, A., & Surudzhii, M. (2014). Cross-race Effect: The Role of Social and Individual Factors in Face Recognition Process. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 136–140. DOI: 10.1016/j.sbspro.2013.12.673.

Lewicka, M. (2007). Regional Differentiation of Identity: A Comparison of Poland and Ukraine. *Regional and Local Studies*, 21–51.

Phinney, J. S., Horenczyk, G., Liebkind, K. & Vedder, P. (2001). Ethnic identity, immigration, and well-being: an interactional perspective. *Journal of Social Issues*, 57, 493–510. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00225>

Qazimi, S. (2014). Sense of place and place identity. *European Journal of Social Education and Research*, 1(1), 306–310. DOI:10.26417/ejser.v1i1.p306-310

Rogers, C. R. (1954). *Psychotherapy and personality change: Co-ordinated research studies in the client-centered approach*. C. R. Rogers, R. F. Dymond (Eds.). Chicago, IL : The University of Chicago Press.

Ryff, C. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069–1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>

Speller, G., Lyons, E., & Twigger-Ross, C. (2002). A Community in Transition: The Relationship between Spatial Change and Identity Processes. *Social Psychological Review*, 4, 2, 39–58.

Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories – studies in social psychology*. Cambridge : Cambridge University Press.

Turner, J. C., Oakes, P. J., Haslam, S. A., & McGarty, C. A. (1994). Self and collective: cognition and social context. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 454–463.

Ward, C., & Geeraert, N. (2016). Advancing acculturation theory and research: the acculturation process in its ecological context. *Current Opinion in Psychology*, 8, 98–104. DOI:10.1016/j.copsyc.2015.09.021

Беррі, Дж., Пуртінга, А. Х., Сігалл, М. Х., & Дасен, П. Р. (2007). *Кроскультурна психологія: дослідження і використання*. Харків : Гуманітарний центр.

Боришевський, М. (2009). Самосвідомість як фактор психічного розвитку особистості. *Психологія і суспільство*, 4, 119–126.

Васютинський, В. О. (2016). Психологічні аспекти ціннісного порозуміння українців в умовах воєнного конфлікту. *Проблеми політичної психології*, 4, 3–14.

Верменич, Я. В. (2015). *Донбас як порубіжний регіон: територіальний вимір*. Київ : Ін-тут історії України НАН України.

Гришук, Е., & Коваленко, А. (2019). Особливості етнолінгвістичної ідентичності представників різних мовних груп України. *Psycholinguistics*, 25(1), 49–71.

Гулай, В. (2017). Регіональна ідентичність мешканців Галичини та «галицький автономізм»: сучасні політико-культурні та інституційно-процедурні практики. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 1, 179–190.

Калуга, В. Ф. (2014). Ідентичність та самоідентичність як ключ до осмислення природи людини. *Гуманітарні студії*, 24, 3–13.

Коваленко, А. Б., & Безверха, К. С. (2017). Соціальна ідентичність як механізм адаптації особистості під час суспільної кризи. *Український психологічний журнал*, 1(3), 48–62.

Коваленко, А. Б. (2018). Особистість у вимірах війни: особливості психологічного благополуччя. *Особистість та її історія*. (Колективна монографія). Н. В. Чепелевої, М. В. Папучі (Ред.). (с. 240–269). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя.

Коваленко, А. Б., Грищук, Е. Ю., & Шарапа, С. В. (2024). Зв'язок соціальної ідентичності та соціально-психологічної адаптації в українських мігрантів. *Український психологічний журнал*, 1(21), 63–97.

Коваленко, А. Б., & Хачатурян, Ю. Р. (2020). Особливості соціально-психологічної адаптації дітей-мігрантів в освітньому середовищі. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*, 3(53), 5–19.

Коржов, Г. (2010). Територіальні ідентичності: концептуальні інтерпретації в сучасній зарубіжній соціологічній думці. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 107–124.

Котелевець, А. (2022). Соціальна активність молоді під час російсько-української війни. *Social Work and Education*, 9, 1, 51–61. DOI: 10.25128/2520-6230.22.1.4

Кухарук, О. Ю. (2015). Характеристика та детермінанти етнонаціональної ідентичності української молоді. *Психологічні перспективи*, 25, 119–130.

Лемак, М. В., & Петрище, В. Ю. (2021). *Психологу для роботи: діагностичні методики*. Рівне : НМЦ ПТО у Рівненській області.

Лукашевич, М. П. (2009). Особливості соціалізації української молоді в сучасних умовах. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*, 4, 34–36.

Нагорна, Л. П. (2008). *Регіональна ідентичність: український контекст*. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.

Орбан-Лембрик, Л. Е. (2008). Вплив міграційних процесів на поведінкові прояви особистості. *Філософія, соціологія, психологія*, 13, 4.1, 3–15.

Острова, В. Д. (2014). Темпоральні параметри ідентичності студентства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 1, 56–63.

Пірен, М., & Ясенова, А. (2011). Соціалізація молоді в українському суспільстві: стан, особливості становлення. *Освіта регіону*, 4, 267–272.

Ростецька, С. І. (2016). Регіональна ідентичність як предмет наукового аналізу. *Молодий вчений*, 7, 495–499.

Рябчук, М. (2019). *Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності – Історичні причини та політичні наслідки*. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України.

Соціологічна група «Разумков. Центр». (2024). *Опитування в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!» (USAID): Ідентичність громадян України: тенденції змін адаптація українців до умов війни*. Режим доступу : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>

Тест-опитувальник особистісної зрілості (1994). Ю. З. Гільбуха (Ред.). Київ : Наук.-практ. центр «Психодіагностика та диференційоване навчання».

Четверик-Бурчак, А. Г. (2014). Опис та адаптація опитувальника «шкала соціально-благополуччя» К. Кіза. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія*, 1099, 54, 28–33.

References

Arshava, I. F., & Nosenko E. L. (2014). Psychological mechanisms of the effects of educational experiences on the personality development. *Вісник Дніпропетровського університету. Педагогіка і психологія*, 20, 3–11.

Averianova, N., & Voropaiev, T. (2020). Transformation the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 7, 45–71. <http://10.18523/kmhj219654.2020-7.45-71>

Bauman, Z. (2011). Migration and identities in the globalized world. *Philosophy Social Criticism*, 37(4), 425–435.

Bernardo, F. & Palma, J. M. (2005). Place change and identity processes. *Medio Ambient. Comport Hum.*, 6(1), 71–87.

Breakwell, G. (1986). *Coping with threatened identities*. London : Methuen.

Brewer, M. B., & Gardner, W. (1996) Who is this “we”? : levels of collective identity and self-representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 83–93.

Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71–75. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13

Erikson, E. H. (1959). *Identity and the Life Cycle. Selected Papers*. New York : International Universities Press.

Haslam, S. A., Ellemers, N., Reicher, S. D., Reynolds, K. J., & Schmitt, M. T. (2010). The social identity perspective tomorrow: Opportunities and avenues for advance. In T. Postmes, & N. R. Branscombe (Eds.), *Rediscovering Social Identity: Core Issues* (pp. 357–379). Psychology Press.

Howard, J. (2003). Social psychology of identities. *Annual Review of Sociology*, 26, 367–393. <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.367>

Kovalenko, A., & Surudzhii, M. (2014). Cross-race Effect: The Role of Social and Individual Factors in Face Recognition Process. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 136–140. DOI: 10.1016/j.sbspro.2013.12.673.

Lewicka, M. (2007). Regional Differentiation of Identity: A Comparison of Poland and Ukraine. *Regional and Local Studies*, 21–51.

Phinney, J. S., Horenczyk, G., Liebkind, K. & Vedder, P. (2001). Ethnic identity, immigration, and well-being: an interactional perspective. *Journal of Social Issues*, 57, 493–510. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00225>

Qazimi, S. (2014). Sense of place and place identity. *European Journal of Social Education and Research*, 1(1), 306–310. DOI:10.26417/ejserv.11i1.p306-310

Rogers, C. R. (1954). *Psychotherapy and personality change: Co-ordinated research studies in the client-centered approach*. C. R. Rogers, R. F. Dymond (Eds.). Chicago, IL : The University of Chicago Press.

Ryff, C. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069–1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>

Speller, G., Lyons, E., & Twigger-Ross, C. (2002). A Community in Transition: The Relationship between Spatial Change and Identity Processes. *Social Psychological Review*, 4, 2, 39–58.

Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories – studies in social psychology*. Cambridge : Cambridge University Press.

Turner, J. C., Oakes, P. J., Haslam, S. A., & McGarty, C. A. (1994). Self and collective: cognition and social context. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 454–463.

Ward, C., & Geeraert, N. (2016). Advancing acculturation theory and research: the acculturation process in its ecological context. *Current Opinion in Psychology*, 8, 98–104. DOI:10.1016/j.copsyc.2015.09.021

Berri, Dzh., Purinha, A. Kh., Sihall, M. Kh., & Dasen, P. R. (2007). *Kroskulturna psykholohiia: doslidzhennia i vykorystannia [Cross-cultural psychology: research and use]*. Kharkiv : Humanitarnyi tsentr. [in Ukrainian].

Boryshevskiy, M. (2009). Samosvidomist yak faktor psykhychnoho rozvytku osobystosti [Self-awareness as a factor in the mental development of the individual]. *Psykholohiia i suspilstvo*, 4, 119–126. [in Ukrainian].

Vasiutynskiy, V. O. (2016). Psykholohichni aspekty tsinnisnoho porozuminnia ukraintyv v umovakh voiennoho konfliktu [Psychological aspects of the value understanding of Ukrainians in conditions of military conflict]. *Problemy politychnoi psykholohii*, 4, 3–14. [in Ukrainian].

Vermenysh, Ya. V. (2015). *Donbas yak porubizhnyi rehion: terytorialnyi vymir [Donbas as a border region: territorial dimension]*. Kyiv : In-tut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

Hryshchuk, E., & Kovalenko, A. (2019). Osoblyvosti etnolinhvistychnoi identychnosti predstavnykiv riznykh movnykh hrup Ukrainy [Peculiarities of ethnolinguistic identity of representatives of different language groups of Ukraine]. *Psycholinguistics*, 25(1), 49–71. [in Ukrainian].

Hulai, V. (2017). Rehionalna identychnist meshkantsiv Halychyny ta «halytskyi avtonomizm»: suchasni polityko-kulturni ta instytutysino-protsedurni praktyky [Regional identity of the inhabitants of Galicia and “Galician autonomism”: modern political, cultural and institutional and procedural practices]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, 1, 179–190. [in Ukrainian].

Kaluha, V. F. (2014). Identychnist ta samoidentychnist yak kliuch do osmyslennia pryrody liudyny [Identity and self-identity as the key to understanding human nature]. *Humanitarni studii*, 24, 3–13. [in Ukrainian].

Kovalenko, A. B., & Bezverkha, K. S. (2017). Sotsialna identychnist yak mekhanizm adaptatsii osobystosti pid chas suspilnoi kryzy [Social identity as a mechanism for personal adaptation during a social crisis]. *Ukrainskyi psykholohichnyi zhurnal*, 1(3), 48–62. [in Ukrainian].

Kovalenko, A. B. (2018). Osobystist u vymirakh viiny: osoblyvosti psykholohichnoho blahopoluchchia [Personality in the dimensions of war: features of psychological well-being]. *Osobystist ta yii istoriia*. (Kolektyvna monohrafiia). N. V. Chepelievoi, M. V. Papuchi (Red.). (s. 240–269). Nizhyn : NDU im. M. Hoholia. [in Ukrainian].

Kovalenko, A. B., Hryshchuk, E. Yu., & Sharapa, S. V. (2024). Zviazok sotsialnoi identychnosti ta sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii v ukrainskykh mihrantiv [The relationship between social identity and socio-psychological adaptation in Ukrainian migrants]. *Ukrainskyi psykholohichnyi zhurnal*, 1(21), 63–97. [in Ukrainian].

Kovalenko, A. B., & Khachatryan, Yu. R. (2020). Osoblyvosti sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii ditei-mihrantiv v osvितnomu seredovyshchi [Peculiarities of socio-psychological adaptation of migrant children in the educational environment]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii*, 3(53), 5–19. [in Ukrainian].

Korzhov, H. (2010). Terytorialni identychnosti: kontseptualni interpretatsii v suchasni zarubizhnii sotsiolohichni dumtsi [Territorial identities: conceptual interpretations in

modern foreign sociological thought]. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh*, 1, 107–124. [in Ukrainian].

Kotelevets, A. (2022). Sotsialna aktyvnist molodi pid chas rosiisko-ukrainskoi viiny [Social activism of youth during the Russian-Ukrainian war]. *Social Work and Education*, 9, 1, 51–61. [in Ukrainian]. DOI: 10.25128/2520-6230.22.1.4

Kukharuk, O. Yu. (2015). Kharakterystyky ta determinanty etnonatsionalnoi identychnosti ukrainskoi molodi [Characteristics and determinants of ethno-national identity of Ukrainian youth]. *Psykholohichni perspektyvy*, 25, 119–130. [in Ukrainian].

Lemak, M. V., & Petryshche, V. Yu. (2021). *Psykholohu dlia roboty: diahnostychni metodyky* [Psychologist for work: diagnostic techniques]. Rivne : NMTs PTO u Rivnenskkii oblasti. [in Ukrainian].

Lukashevych, M. P. (2009). Osoblyvosti sotsializatsii ukrainskoi molodi v suchasnykh umovakh [Peculiarities of socialization of Ukrainian youth in modern conditions]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy: filosofii, psykhologhiia, pedahohika, sotsiologhiia*, 4, 34–36. [in Ukrainian].

Nahorna, L. P. (2008). *Rehionalna identychnist: ukrainskyi kontekst* [Regional Identity: Ukrainian Context]. Kyiv : IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

Orban-Lembryk, L. E. (2008). Vplyv mihratsiinykh protsesiv na povedinkovi proiavy osobystosti [The influence of migration processes on behavioral manifestations of personality]. *Filosofii, sotsiologhiia, psykhologhiia*, 13, 4.1, 3–15. [in Ukrainian].

Ostrova, V. D. (2014). Temporalni parametry identychnosti studentstva [Temporal parameters of student identity]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu*, 1, 56–63. [in Ukrainian].

Piren, M., & Yasenova, A. (2011). Sotsializatsiia molodi v ukrainskomu suspilstvi: stan, osoblyvosti stanovlennia [Socialization of youth in Ukrainian society: status, features of formation]. *Osvita rehionu*, 4, 267–272. [in Ukrainian].

Rostetska, S. I. (2016). Rehionalna identychnist yak predmet naukovoho analizu [Regional identity as a subject of scientific analysis]. *Molodyi vchenyi*, 7, 495–499. [in Ukrainian].

Riabchuk, M. (2019). *Dolannia ambivalentnosti. Dykhotomiia ukrainskoi natsionalnoi identychnosti – Istorychni prychny ta politychni naslidky* [Overcoming Ambivalence. The Dichotomy of Ukrainian National Identity – Historical Causes and Political Consequences]. Kyiv : IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

Sotsiologhichna hrupa «Razumkov. Tsentr». (2024). *Opytuvannia v ramkakh Prohramy spryannia hromadskiy aktyvnosti «Doluchaysia!» (USAID) : Identychnist hromadian Ukrainy: tendentsii zmin adaptatsiia ukrainsiv do umov viiny* [Survey within the framework of the Civic Engagement Program “Join!” (USAID): Identity of Ukrainian citizens: trends in change and adaptation of Ukrainians to war conditions]. [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>

Test-opytuvalnyk osobystisnoi zrilosti [Personal maturity test questionnaire]. (1994). Yu. Z. Hilbukha (Red.). Kyiv : Nauk.-prakt. tsentr «Psykhodiahnostyky ta dyferentsiiovane navchannia». [in Ukrainian].

Chetveryk-Burchak, A. H. (2014). Opys ta adaptatsiia opytuvalnyka «shkala sotsialnoho blahopoluchchia» K. Kiza [Description and adaptation of the questionnaire “social well-being scale” by K. Keyes]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia : Psykhologhiia*, 1099, 54, 28–33. [in Ukrainian].

Abstract

Danyliuk I. V.,

DSc. in Psychological Sciences, Professor,
Corresponding Member of the
National Academy of Pedagogical Sciences
of Ukraine,
Department of Experimental and
Applied Psychology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: danyliuk@knu.ua

Bogucharova O. I.,

DSc. in Psychological Sciences, Professor,
Donetsk State University of Internal Affairs
E-mail: bogucharova@lduvs.onmicrosoft.com

SOCIAL IDENTITY IN THE SOCIO-CULTURAL CONDITIONS OF THE EAST AND WEST: WAYS FOR SUCCESSFUL SOCIALIZATION OF STUDENTS DURING THE WAR IN UKRAINE

The paper discusses the survey conducted on samples of youth from two historically dissimilar regions of Ukraine (eastern and western) during the Russian-Ukrainian war and as well as youth relocated from eastern to western. The investigated both regional disparities in Ukraine and similarities shared by these two regions are discussed in terms of different aspects of social identity (national, local at al.) and successfulness socialization. **The tools applied** have helped gather essential data. Some psychometric variables and t-student tests, F-test were used. **The sample** included 202 civil students and police cadets. **Conclusions:** 1) eastern and western Ukrainians showed more similarity than it was before war, taking into account the strengthening of the role of self-concept; but normative values of relocated people's adaptation were lower than those of local people (traumatic war experiences); 2) youth's social identity in both regions correlated positively with indicators of successful internal socialization and psychological adaptation; 3) social Self was statistically significant in relocants' identity model; national, civic identities were significant in locals' identity model;

4) the direct positive influence of regional, local (community) identities on psychological well-being, self-esteem and self-acceptance were universal for both regions, while the influence of national and civic identities on social well-being and life satisfaction were context specific; 5) the youth from both historically different socio-cultural contexts showed similarities in their socio-psychological characteristics and self-concept; but the problem of identity differences has remained for a long time a fundamental source of regional conflicts and friction between Ukrainians from East and West, so that further research is needed on the validity of convergence (homogeneity) scores of regional (“eastern-western”) identities.

Key words: *youth, self-concept, socialization, social identity, sociocultural context, war, relocation, well-being.*

Отримано – 01 лютого 2025
Received – February 01, 2025

Рецензовано – 11 лютого 2025
Revision – February 11, 2025

Прийнято – 18 лютого 2025
Accepted – February 18, 2025